

SIPOS JÓZSEF

BETHLEN DUNÁNTÚLI KAMPÁNYKÖRÚTJA ÉS EREDMÉNYEI 1922-BEN

E témával még nem foglalkozott a szakirodalom. Romsics Ignác Bethlen Istvánról szóló nagysikerű biográfiája nem tárgyalja a miniszterelnök 1922-es nemzetgyűlési választásokban játszott szerepét.¹ E kérdéssel nem foglalkozott érdemben Szabó Ágnes: A konszolidáció kezdete – 1922 c. tanulmánya sem.² Ezt nem teszi meg Paksy Zoltán: Választások Bethlen módra – 1922 c. legújabb összegzése sem.³

Eddig mi is csak az Országos Kisgazda- és Földművespárt Országos Kisgazda-, Földműves és Polgári Párttá bővítésének – azaz az Egységes Párt megalakításának – folyamatát vizsgáltuk.⁴ Látva azonban e kérdéskör vizsgálatának elhanyagoltságát és fontosságát, hozzákezdünk a téma részletes feldolgozáshoz. E munkánk első része Bethlen és Nagyatádi Szabó 1922-es választási körútja Csongrád megyében címmel 2010-ben jelent meg.⁵ Ennek folytatása volt a Bethlen István 1922-es kampánykörútja és eredményei a Duna-Tisza közén c. tanulmány megjelenése 2011-ben.⁶ Ezt követte 2013-ban Az Egységes Párt és az 1922-es választások előkészítése c. értekezésünk.⁷ E munkák sorába illeszkedik jelen tanulmányunk.

CELDÖMÖLKÖN

Bethlen május 13-án, szombaton este indult el a háló- és étkezőkocsival is ellátott különvonaton a Nyugat-dunántúli kampánykörútjára. Erre az útjára elkísérte Vass József kultuszminister és Hegyeshalmy Lajos kereskedelmi miniszter, akik a kor-

¹ Romsics Ignác: Bethlen István. Politikai életrajz. Magyarságkutató Intézet. Bp. 1991. 147. o.

² Szabó Ágnes: A konszolidáció kezdete – 1922. Lásd: Parlamenti választások Magyarországon. 1920–1990. Napvilág K. Bp. 1994. Szerk.: Földes György, Hubai László. 85–104. o.

³ Paksy Zoltán: Választások Bethlen módra – 1922. Parlamenti választások Magyarországon. 1920–2010. Napvilág K. Bp. 2010. Szerk.: Földes György, Hubai László. Harmadik, bővített, átdolgozott kiadás. 83–109. o.

⁴ Sipos József: Nagyatádi Szabó István és a Kisgazdapárt kormánypárttá bővítése. Századok, 2002. 5. sz. 899–1059. o.

⁵ Sipos József: Bethlen és Nagyatádi Szabó 1922-es választási körútja Csongrád megyében. Lásd: Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról. Szerk.: Miklós Péter. Belvedere. Szeged. 2010. 46–57. o.

⁶ Sipos József: Bethlen István 1922-es kampánykörútja és eredményei a Duna-Tisza közén. Lásd: Acta Historica. Tomus CXXXIII. Szeged, 2011. 71–92. o.

⁷ Sipos József: Az Egységes Párt és az 1922-es választások előkészítése. Múltunk, 2013/4. 186–246. o.

mánypárti KNEP és az Egységes Párt közös jelöltjei voltak a vasvári és a szombathelyi választókerületekben. Ott voltak még: Eckhardt Tibor sajtófőnök és dr. Kassay Béla, a miniszterelnök titkára. A kormánypárt vezetőségét Simonyi-Semadam Sándor volt miniszterelnök képviselte. Az Egységes Párt vezetőségéből most hiányzott Gömbös Gyula ügyvezető alelnök, aki ezen a napon saját abádszalóki választókerületében mondta el programbeszédét. A vonat 14-én reggel fél nyolckor érkezett meg a celldömölki állomásra. Ott Maróthy László főispán, Gyömöre György a választókerület egységes párti jelöltje, Herbst Géza alispán és dr. Radó Gyula pártelnök köszöntötték a vendégeket. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége helyi szervezete és a protestáns nőszervezet vezetői virágcsokrokkal köszöntötték Bethlent.

A gyűlés nyolc órakor kezdődött a városháza előtti téren. Gyömöreynak gróf Cziráky György legitimista politikus volt az egyik ellenfele. A másik pedig Mohácsi Lajos marcalgergelyi református lelkész. Ő április 11-én elvbarátaival együtt kivált az Egységes Pártból és megalakították az ellenzéki 48-as-Kisgazda-Földműves és Polgári Pártot, amely agrárdemokrata programot vallott. Május elején pedig a Rassay által vezetett Függetlenségi- Kisgazda- Földműves és Polgári Párttal kötöttek választási szövetséget. Gr. Cziráky még egyetlen programbeszédet sem tartott a választókerületben. Mégis veszélyes ellenfél volt, mert gróf Mikes szombathelyi püspök korábban kibocsátott egyházi körlevele, a legitimista jelöltek támogatásra szólította fel Nyugat-Dunántúl katolikus többségét.

A Szózat szerint Mohácsi Lajos ellenzéki fellépése paptársai körében sem találkozott teljes egyetértéssel és az egyházmegyei lelkészi értekezlet tiltakozott is szereplése miatt. Különösen a földreform demokratikus végrehajtásáért, a nincstelenek és a szegényparasztek helyzetének javításáért kampányolt. Ezt a Szózat szintén kifogásolta, mert e követeléseket túl radikálisnak tartotta.

Ebben a helyzetben Bethlen a városháza erkélyéről a mit akar az Egységes Párt kérdésre a következőket mondta: *„Független Magyarországot, erős Magyarországot nemzeti királysággal. Szociális és felekezeti békét akar, keresztény nemzeti demokráciával.”* Szociális és felekezeti békét azért akarunk, – mondta – mert a nemzetet *„a romlásba a szociális torzszalkodás és az osztályok egymás elleni harca döntötte. Ennek a harcnak végét kell venni.”*

A legitimisták azon vádjaira, hogy az országban protestáns kormány van, amely protestáns királyt akar, ezt válaszolta: *„Nincs protestáns kormány, csak magyar. Nincs felekezeti állam, csak nemzeti,* amely nem akar semmiféle protestáns királyt a nemzet katolikus többségének. *Keresztény nemzeti demokráciát akarunk”* – ismételte meg. Mert e nélkül *„nincs erős nemzet. E nélkül nincs nemzeti kormány, amely a nép széles vállain nyugszik.”*

E nagy célok érdekében – mondta – *„demokratikus alapokra akarjuk az alkotmányt fektetni.”* Ezért *„meg kell reformálnunk alkotmányos intézményeinket, meg kell alkotni a főrendiház reformját,* meg kell szűnni annak az időnek, amikor születési előjogok alapján hoztak törvényt. Gondoskodni kell arról, hogy a főrendiházban a magyar

kultúrának vezető szerepet vívó tagjai is részt vehessenek a törvényhozásban. *Az önkormányzatokhoz hozzá nem nyúlunk*, de itt is *gondoskodni fogunk arról, hogy minden társadalmi osztály megfelelő érdekképviseletet nyerjen* a törvényhozó városi és községi bizottságokban.” Ezzel a kompromisszumos formulával egyrészt az önkormányzatokban ülő virilistákat, vagyis a vagyonosokat nyugtatta, másrészt a Kisgazdapárt agrár-demokrata csoportja követései egy részének a megvalósítását is ígérte.

Ígérte a földreform „becsületes” végrehajtását. Ugyanakkor a rá oly jellemző módon ehhez hozzátette: azt nem azért csináljuk meg, hogy a „*földbirtokos osztályt szegényebbé tegyük, hanem, hogy a földnélkülieket földhöz juttassuk.*” Ígérte azt is, hogy a kormány megfelelő beruházási programokkal új munkahelyeket fog teremteni.

A miniszterelnök tehát lényeges kérdésekkel foglalkozott és már itt válaszolt a legitimisták által felvetett és a katolikus többséget foglalkozató kérdésekre. Ezeknél azonban fontosabbak voltak *az alkotmány demokratikus alapokra való helyezéséről mondott ígéretei*. A főrendiház megszüntetését, illetve reformját a Kisgazdapárt agrár-demokrata csoportja is követelte. Bethlen itt a lehetséges kompromisszumot, vagyis a főrendiház reformját ígérte: a születési előjogok megszüntetésével és a kultúrális élet vezetőinek bevonásával. Ez a legitimista arisztokrácia megfélemlítését is szolgálta. Az önkormányzatok reformjáról azonban csak azt a homályos ígéretet tette, hogy azokban minden társadalmi osztály megfelelő képviseletet kap. Tehát mindkét kérdésben az általánosság szintjén beszélt.

Vass József foglalkozott a királykérdéssel és a legitimisták által folytatott felekezeti vitákat elítélte. A gyűlés végén Hegyeshalmy Lajos is a választók figyelmébe ajánlotta Gyömöreyt. Ezután a miniszterelnök kíséretével Kőszegre utazott.

KŐSZEGEN

Ott a város nevében Jambrics Lajos polgármester és Veres István nagybirtokos, az Egységes Párt helyi elnöke köszöntötték. Bethlen válaszában hangoztatta: „*mi az egységet, békét, az egyetértést és a megbocsátást hirdetjük.*” A népgyűlésen pedig, – ahol Rakovszky Iván volt nemzetgyűlési képviselő mondta el programbeszédét – ismét a konszolidáció feladatairól beszélt: „Az a meggyőződés vezet minket, hogy csakis a polgárság becsületes munkája és az egész társadalom egyetértése lesz képes ezt az országot talpra állítani. Negyven éve küzdöttünk az önálló hadseregért, önálló vámterületért, nemzeti jegybankkért és önálló külpolitikáért. Mindez egy nap alatt az ölünkbe hullott. *Van nemzeti hadseregünk, de le van szerelve. Van önálló pénzügyünk, de nincs hozzá pénzünk. Van önálló vámterületünk, de nincs hozzá területünk.* (...) Hogy e vívmányokat értékesse tehesük, ehhez a képességet nem várhatjuk a szerencsétől, hanem csak saját magunktól, az egész polgárság becsületes munkájától.”

Itt is hangoztatta: az Egységes Párt „*társadalmi békét akar.*” A nemzetet csak akkor lehet kivezetni a bajból, ha a „*társadalmi és az osztálybéke helyreáll*” – mondta. Végül azzal biztatta a hallgatóságát, hogy a „trianoni béke nem az utolsó szó, ame-

lyet Európa kimondott és közeledik az idő, amikor majd szebb napokat élhetünk.” A felelősséget azonban elhárította magától, mert így fejezte be a beszédét: „Ez azonban inkább önöktől függ és nem a kormánytól, mert a nemzetnek sorsa a nemzet kezében van.” Ennek ellenére a miniszterelnök beszédét nagy tetszéssel fogadták a kőszegiek.

A népgyűlés után a városházán tartott ebéden Bethlen még a következőket mondta: „ez a választás sokkal fontosabb, mint hinnénk, mert nem normális időket élünk. (...) *Azt hiszem, csak erős kormány és egységes kormányzópárt lesz képes ezt az országot megmenteni azoktól a bajoktól, amelyek még mindig fenyegetik.*” A miniszterelnök szavait és támogatását Rakovszky Iván köszönte meg és felhívta a város társadalmát, hogy „szervezkedjék és tömörüljön az Egységes Párt zászlaja alá.”

A miniszterelnök tehát a Kőszegen elmondott beszédében is reálisan vázolta a belpolitikai helyzetet és foglalta össze a kormány előtt álló konszolidációs feladatokat. Ezután Bethlen Szombathelyre utazott. A kőszegi ebéd után még Simonyi-Semadam Sándor szólt a külpolitikai helyzet és a királykérdés összefüggéseiről. Erről beszélt Echaradt Tibor is: kifejtette a legitimista és a szabad királyválasztók közötti ellentétek nemzeti egységet bomlasztó hatását, amelyet – szerinte – elvi szinten a magyar alkotmányos keretek között kell és lehet majd megoldani. A sajtófőnök szól a Szombathelyen Lingauer Albin szerkesztésében megjelenő legitimista *Vasvármegye* c. újság karlista és társadalombomlasztó tevékenységéről is. Erre azért volt szükség, mert Lingauer volt Rakovszky kőszegi legitimista ellenfele. Ő az Andrássy-Friedrich-párt jelöltje volt. Patacsi Dénes, Baranya megyei kisgazda pohárköszöntőjében *a város és a falu együttműködésének* szükségességét emelte ki. A Kőszegen maradt miniszterelnöki kíséret tagjai autón mentek Szombathelyre.

SZOMBATHELYEN

Bethlent a szombathelyi állomáson is nagyszámú és lelkes közönség várta. A vármegye nevében dr. Maróthy László főispán, a keresztény pártokból egyesült Hegyeshalmy-párt nevében pedig dr. Németh Gyula pártelnök üdvözölte. Tehát Szombathelyen a KNEP Hegyeshalmyt támogató csoportja – a választási kampány idejére – szövetséget kötött az Egységes Párt városi szervezetével és ilyen szervezeti keretekben támogatták a miniszter kampányát.

A pályaudvaron elhangzott köszöntésekre a miniszterelnök így válaszolt: „innen Szombathelyről és Vasvármegye területéről indul ki a propagandaharc a kormány ellen. Azért jöttünk ide, hogy ennek a propagandának a szemébe nézzünk. (Éljenzés!)” Magabiztosan kijelentette: a legitimista „propagandának nincs talaja az országban,” azt le is fogjuk győzni.

Az állomásról a miniszterelnök és kísérete a közönség sorfala között a városházára hajtatott. Ott Herbst Géza alispán és Joódy Endre kerületi rendőrtanácsos (!) valamint a vármegye tisztségviselőinek tiszteletét fogadta. Onnan a megye előkelő-

ségeivel a Kultúrpalotába hajtattott. Ott először Hegyeshalmy beszélt, aki nem adott részletes programot, mert azt korábban már kétszer ismertette. Kiemelte: a kormány eldöntötte, még a választások előtt javítani fog a közalkalmazottak súlyos helyzetén. Tiltakozott a legitimisták azon vádjai ellen, hogy a kormány az 1921-es őszi detronizációval forradalmi alapra helyezkedett volna. Hangoztatta, megvalósította a szombathelyi kereskedők kívánságát: a városban áru-és terménytőzsdét hoztak létre. Ígérte, – ha megválasztják – az értéktőzsdét is létrehozzák. E példák is mutatják, hogy a választásokon – már akkor is – kemény gazdasági és pénzügyi érdekérvényesítésért is folyt a küzdelem.

Utána – éljenzés és taps kíséretében – Bethlen emelkedett szólásra és egy lendületes beszédben rámutatott az ellenzék és különösen a legitimisták – szerinte – kétszínű játékára. Kijelentette: ő a választási kampányban már többször kifejtette a kormány programját. Az ellenzék részéről azonban ő programot eddig még nem hallott, csak vádaskodásokat. Ezekkel az ellenzék az országban a „szerencsétlen háború és a forradalmak okozta nyomorúság következtében beállott elégedetlenséget” akarja fokozni. „Az elégedetlenséget könnyű fokozni és szervezni, de ez nem komoly program.”

Volt igazság ebben az állításában. Mint ahogy abban is, hogy a „kormány nagyon súlyos örökséget vett át (...) a háború, a forradalmak és az idegen megszállás folytán, és ennek következményeit az ország még hosszú éveken át sinyleni fogja, pillanatnyilag segíteni rajtuk nem lehet és csak a nemzet vállvetett munkája lesz képes az országot ebből a helyzetből kiemelni. (Úgy van! Úgy van!)”

Ezután sorban válaszolt azokra a vádakra, amelyeket gróf Andrássy Gyula és legitimista társai az utóbbi időben a kormányról állítottak. Helyeselte az ellenzék „Tessék takarékoskodni!” követelését. De akkor nem kell az ellenzéknek követelni a legdrágább reformokat, – mondta. A beszédéből nem derült ki, hogy mely reformokra gondolt. Foglalkozott a folytatódó drágasággal is. Visszautasította az ellenzék vádját, hogy az 1921 tavaszán visszaállított mezőgazdasági szabadforgalom okozta volna az „általános óriási drágulást.” Jogosan mondta: „*a mai viszonyok között sem ez a kormány, sem az ő kormányuk nem tudna vállalkozni arra, hogy újból rekviráljon és maximáljon.*” Ezzel összefüggésben beszélt arról is, hogy miért nem lehet még szabadabbá tenni a külkereskedelmi fogalmat.

A miniszterelnök elismerte, hogy a gyorsuló infláció miatt a tisztviselők helyzete nagyon rossz. Bejelentette: a napokban megjelenik egy *kormányrendelet, amely a „tisztviselők fizetését felemeli majdnem arra a fokra, mint ahogy azt a KANSZ követelte. (Éljenzés!)”* A valószínűleg többségében városi és megyei tisztviselőkből és hozzátartozóikból álló közönség tehát ezt a bejelentést is éljenzéssel fogadta. Bethlen visszautasította azokat az ellenzéki állításokat, hogy az országban *nincs jogrend.* Azokért a sajnálatos bűncselekményekért, amelyek a közrendet megzavarják – mondta – nem a kormány a felelős és „nem oka ezeknek.” Becsületszavára állította, hogy a „kormány minden bűncselekménnyel szemben férfias eréllyel jár el és fog eljárni.” Ehhez persze hozzátette: „*azok az urak, akik a kormánynak ezt a szemrehányást teszik – jobb*

és baloldali radikálisok – részben osztályvizgatást, részben felekezeti izgatást végeznek. Aki izgatást végez, számoljon azokkal a következményekkel, amelyek ebből folynak.” Sőt! E gondolatsor végén már azt állította: „az izgatás az oka annak, hogy a közhangulat még nem nyugodott meg és hogy bűncselekmények fordulnak elő.” Ez is jól mutatja Bethlen módszerét: a szélsőjobboldal által elkövetett terrorcselekményekért az ellenzéki politikusokat tette felelőssé és még meg is fenyegette őket.

Ezután már elsősorban a legitimista ellenzék vezérének Andrásynak a kampányban a kormány és ellene felhozott vádjaira reagált. Először a hálátlanság vádját utasította vissza: Andrassy ugyanis azt emlegette, hogy ő volt az egyike azoknak, akik 1921. április elején a Teleki-kormány távozását sürgették. Bethlen elismerte, hogy akkor Andrassy őt „rábeszélte,” hogy vállalja a kormányalakítást. „Azonban meg egyeztünk abban az alapban, hogy a királykérdést nem bolygatjuk és, hogy puccsokat a kormány nem fog tűrni. Viszont a detronizációhoz sem fog hozzájárulni. Én ezt az alapot becsületesen betartottam 1921. október 20-ig. Betartottam még a pécsi beszédemben is.” Ez tényleg így történt! Ezért a miniszterelnök joggal állította, hogy a kettejük közti „meg egyezést nem én szegtem meg.”

Bethlen visszautasította a legitimisták első és második királypuccsal kapcsolatos vádjait is. Emlékeztette Andrásyt: 1921. áprilisában neki is az volt a véleménye, hogy „veszélyes a nemzetre nézve, ha a király itt marad. Már pedig ez a veszély csekélyebb volt, mint októberben. Mégpedig azért, mert áprilisban még nem volt készen a gyűrű körülöttünk. A kisantant gyűrűjébe még nem tartozott bele Románia sem és áprilisban még hadseregünk sem volt leszerelve, amennyiben az ellenőrző bizottság csak október elején jött Magyarországra és szerelte le a magyar hadsereget arra a létszámra, amelyet a trianoni szerződés előírt.”⁸

Andrassy azon állítására, hogy a kisantant esetleges támadását a nagyhatalmak leintették volna, Bethlen azt válaszolta, hogy éppen ellenkezőleg: az antanthatalmak már 1920. februárjában kimondták: a Habsburg-ház restaurációját nem fogják tűrni. És amikor 1920. októberében ez a kérdés újra napirendre került, akkor is kijelentették: „abban az esetben, ha a kormány azt elősegíti, szabadkezet ad a kisantantnak.” Ebben is igaza volt a miniszterelnöknek!

Nevetségesnek tartotta a legitimisták azon vádját is, hogy a detronizációs törvény, az 1921. évi XLVII. tc. „forradalmi alapon áll.” Elmondta, ha ez a vád igaz lenne, akkor Andrassy is forradalmi alapon állna. Ugyanis 1921. október végén Tihanyban az ország egy „magas dignitáriusa előtt” ő is úgy nyilatkozott, hogy a detronizációt az ország érdekében elkerülhetetlennek tartja. Sőt! Azt az üzenetet küldte, hogy azt Bethlennek kell végrehajtania, mert különben „sokkal rosszabb állapotok fognak előállni.” Ezért Andrassy ne álljon elő ilyen kijelentésekkel, – fejezte be Bethlen ezt a találó válaszát is.

⁸ Szózat, 1922. V. 16. 1–2. o. A magyar hadsereg ekkori leszerelésével érdekes lenne a hadtörténetészeknek foglalkozni.

Azokkal a legitimista vádakkal szemben pedig, amelyek azt állították, hogy a kormány nem teljesítette a kötelességét a királyi családdal szemben a miniszterelnök kijelentette: „Nem felelnek meg a valóságnak és csak propagandacélt szolgálnak, hogy ezzel agitálva politikai pártot toborozzanak össze.” Elmondta: a királyi család megélhetési költségeinek növelésére 1922. február 20-ig, amíg a nemzetgyűlés együtt volt gróf Apponyi Albert és társai sem tettek javaslatot. Ha tehát hibás valaki, ők velünk együtt hibásak.” Hozzátette: 1921-ben a királyi család magyarországi javainak összes jövedelme 12 milliót tett ki. Ebből azonban a király meghatalmazottja „csak 5 milliót vett föl. Mirajtunk nem múlt, hogy nem vett fel többet.” Sőt! Azt is állította, hogy ez az 5 millió sem jutott el a királyi családhoz, mert egy részét a legitimisták propagandacélokra fordították. Az elmúlt hetekben erről a kérdésről kibontakozott sajtóvitában Andrassy már elismerte, hogy 30.000 koronát fordítottak erre a célra. Ezzel szemben Bethlen azt állította, hogy „ez az összeg egymillió koronánál is nagyobb.”

A miniszterelnök az is bejelentette, hogy a király halála után a kormány „saját felelősségére – amihez még felmentvényt kell kérnie a nemzetgyűléstől – hárommilliót juttatott a királyi család fenntartására.” Ezért e téren is minden vádat visszautasított. És ezt, – mint láttuk – érveivel jól megalapozta. Szerinte azok léptek forradalmi alapra, akik nem ismerik el érvényesnek a meghozott törvényeket, és így lehetlenné teszik az ország külpolitikáját is.

A miniszterelnöki beszéd végén ismételten kijelentette: „Ennek az országnak békére, nyugalomra van szüksége, hogy *polgári rend* mellett polgári munkával lassanként újból fölemelkedjünk.” Ehhez kérte az Egységes Párttal együttműködő Hegyes-halmy Lajos támogatását.⁹

A miniszterelnök beszéde után Patacsi Dénes Baranya megyei kisgazda, az Egységes Párt egyik vezetőségi tagja szólalt fel. Ő azt állította, hogy aki a város és a falu népe közötti ellentéteket szítja, az a saját és a nemzet sírját ássa meg. Kritizálta a liberális demokrata ellenzéket, akik – szerinte – a parasztságnak a kampányban azt ígérik, hogy ha ők kerülnének kormányra, akkor a vagyonváltságot elengednék. Ezt jogosan, demagógiának és izgatásnak nevezte, mert így nem lehetne az államháztartást rendezni. Ezért az ilyen politikusok a népnek és a nemzetnek kárára vannak. Ilyen Rassay, – mondta – aki kereszténypárti volt és annak idején azzal vádolt minket (a kisgazdákat – SJ), hogy zsidópártiak vagyunk, most pedig megfér Drozdyval és zsidótársaival, Vázsonyival, Sándor Pállal és a többiekkel.” Patacsi e kijelentései is mutatják, hogy az 1922-es választásokon az Egységes Párt vezetőinek egy része az akkori liberális ellenzék zsidósággal való együttműködését is felhasználta lejáratásukra. Ezek az antiszemita megjegyzések Nyugat-Dunántúlon sem maradhattak eredménytelenek. Bár a *Szózat* elismerte, hogy voltak olyanok, akik közbeszólásokkal igyekeztek megzavarni Patacsit.

⁹ Uo, 1922. V. 16. 3. o.

A gyűlés utolsó szónoka Simonyi-Semadam Sándor volt. Ő – az Egységes Párt egyik vezetőségi tagjaként – a legitimizmus és az alkotmányosság elméleti kérdéseit fejtegette. Bethlen érveit erősítendő azzal zárta a beszédét, hogy az 1920. évi I. tc és az 1921. évi XLVII. tc. alapján kell állani addig, amíg meg nem változnak a külpolitikai erőviszonyok, és szabadon határozhatunk a nemzet sorsa felett.

A gyűlésen ott voltak gr. Cziráky emberei, de közbekiabálásaikkal csak néha tudták megzavarni a szónokokat. Bethlen és kíséretének távozásakor azonban az utcán már többen Czirákyt éltették.

Ezután a miniszterelnök és kísérete Rum községbe ment, ahol Vass József kultuszminiszter kampányát segítette. A miniszter a paraszti tömegnek elsősorban a földreformtörvény végrehajtását ígerte. Elismerte, hogy az országban „igen sok a nagybirtok, de még több a földönfutó, becsületes, dolgos, keménykezű és keresztény lelkületű ember, aki azonban az élet mostohasága következtében nem tudott hozzájutni ahhoz, hogy családja részére egy darab földet szerezzen.”

Ennek ellenére határozottan állította: „Ingyenes földosztást azonban sohasem szabad hirdetni, mert aki a másét törvény ellenében elveszi, vétkezik az Isten és az ember törvénye ellen.” Kérte az embereket, hogy ne menjenek fejfel a falnak, mert akkor az egész nemzetet végromlásba sodorják. A türelmetlenek megnyugtatóra kijelentette: a kormány elhatározta, hogy a törvényt végrehajtatja, és akik ezt sürgetik, azok meg is fogják kapni azt, amire jogosultak.

Jellemző módon Bethlen nem erősítette meg ebben. A trianoni békeszerződés következményeiről beszélt és arról, hogy az anyagi javaknál többet ér az erkölcsi tőkénk. Ha a nép „becsületesen, szorgalmasan összetart, akkor van jövője ennek a népnek, és mindent visszaszerezhetünk és vissza is fogjuk szerezni, amit elvesztettünk.” Tehát nem a földreform végrehajtását ígerte a parasztoknak, hanem Nagy-Magyarország visszaszerzését.

A miniszterelnök és kísérete az esti órákban visszatért Szombathelyre. Ott este 9 órakor a Sabária étteremben 300 terítékes bankettet adtak tiszteletükre. Borsics Béla bankigazgató miniszterelnökre mondott pohárköszöntőjére ő így válaszolt: A belpolitikában „*két ellenséggel kell megküzdenuink.*” Az egyik oldalon az októbristákkal, akik elérkezettnek látják az időt, hogy „ismét a fórumra léphetnek. Látom, – mondta – hogy Búza Barna és Fényes László mandátum után vadásznak.”

A másik oldalon a legitimistákat említette, akik „időszerűtlen közjogi kérdések forszírozásával” akadályozzák a kül- és belpolitikai konszolidációt. Ezért mindkét politikai irányzat ellen harcot hirdetett! Velük szembeállította a kormány reálpolitikáját, mert szerinte „nem közjogi kérdések körül fordulnak meg az erőviszonyok. (...) A valóság az – mondta – hogy *közgazdaságot és kultúrpolitikát kell csinálnunk.* Kultúrpolitikát, amely alkalmas arra, hogy ennek a nemzetnek erejét újból kifejlessze, naggyá és hatalmassá tegye.”¹⁰ Ezek a célkitűzések közelebb voltak a realitásokhoz, mint a legitimista ellenzéké.

¹⁰ Uo, 1922. V. 16. 7. o.

SOPRONBAN

Május 15-én, hétfőn a miniszterelnök és kísérete folytatta nyugat-dunántúli kampánykörútját. Először Kőrmenden, aztán Répcelakon, majd Csornán mondott rövid beszédeket. E helyeken – jó érzékkel – elsősorban arról beszélt, hogy a kormány feladatának tekinti a vidéki Magyarország fejlesztését. Így a különvonata csak 18.15-kor érkezett meg a soproni állomásra. Az ott elhangzott üdvözlőbeszédek után először a Városházára, majd a Kaszinóba hajtatott.

Ott először gr. Klebelsberg Kunó belügyminiszter fejtette ki programját, aki már 1920-tól is e kerület nemzetgyűlési képviselője volt. Azzal kezdte, hogy a személyért ért támadásokra nem reagál, mert azokat – mondta – undorral elutasítja magától. A királykérdést viszont hosszan részletezte. Arról is elsősorban azt hangoztatta, hogy Andrássyék a kampányban ki akarják sajátítani Bethlen 1921 októberében folytatott politikáját. Ezt azonban nem tudják megtenni, mert nem juthatnak abba a „diplomáciai helyzetbe, hogy a restaurációt külpolitikailag előkészítsék.”

Az ellenzékéről pedig kijelentette: „nem homogén csoportosulás.” Az ilyen heterogén csoportokat ellenzéki agitációra, a kormány elleni harcra szerinte csak ideiglenesen lehet összefogni, de „ha sikerülne az ellenzéknek a kormányt és pártját megdönteni, akkor egyszerre nyilvánvalóvá lennének a köztük fennálló kiegyenlíthetetlen ellentétek és az egész alakulat elemeire bomlanék föl. A kormány meggyengülése tehát távolról sem hozna megoldást, ellenkezőleg politikai káoszba döntené az új nemzetgyűlést is.” Éppen ezért Klebelsberg szerint is nem közjogi vitákra van szükség, hanem olyan „*közgazdasági és szociálpolitikai*” tanácskozásokra, amelyek a trianoni békeszerződésből fakadó tömegnyomort a lehetőség szerint enyhítsék.¹¹ Sok igazság van ebben az érvelésben. Az érdekes, hogy Klebelsberg programbeszédében egyáltalán nem foglalkozott az oktatás és a kultúra kérdéseivel. Vele szemben, – mint látni fogjuk – Bethlen azokról is beszélt.

A miniszterelnök beszédének nagy része szintén a királykérdéssel és a legitimistákkal folytatott vitákkal foglalkozott. Ezekről szólva jórészt megismételte, amit erről Szombathelyen mondott. Hazugságnak nevezte a legitimisták azon vádját, hogy a kormány 1921 októberében lövetett a királyra. Megismételte, hogy Tihanyban Andrássy elismerte a detronizáció szükségességét. Tagadta a legitimisták által terjesztett vádakat, hogy a királyi család a kormány miatt nyomorgott. Politikájukat kalandorpolitikának nevezte.

A trianoni Magyarország egyik fontos problémájának mondta a *történelmi középosztály pusztulását*, aminek következménye a „nemzeti kultúra” lesüllyedése lehet. Ez nyilván összefüggésben volt azzal, hogy a Kaszinóba megjelentek között többségben lehettek a városi és a vármegyei tisztviselők, akik életszínvonala a felgyorsult infláció miatt romlott. Ezért Bethlen *itt is bejelentette, hogy a kormány a saját hatáskörében*

¹¹ Uo.

felemelte a tisztviselők fizetését és azzal nem várta meg az új nemzetgyűlés összehívását. Ugyanakkor kijelentette: ezt a kérdést csak fizetésemeléssel megoldani nem lehet! „Ennek kulturpolitikai és közgazdasági oldala is van” – mondta. Ennek érdekében a középosztály, illetve az értelmiség nagy részét „hasznos, gazdasági foglalkozások felé kell irányítani.” De gondoskodni kell arról is, hogy a „jövő generáció ne hivatalos pályákon keressen magának elhelyezkedést, hanem gazdasági téren.” Ezért „nekünk már az elemi oktatást összeköttetésbe kell hoznunk a gazdasági élettel, az ipari és a kereskedelmi élettel. A gimnáziumok számát apasztva, *a polgári iskola folytatásaként középfokú szakiskolákat kell fejleszteni,* az egyetemi fokon pedig gondoskodnunk kell arról, hogy megfelelő internátusok létesítése révén az a nyomor, amelyben a főiskolai ifjúság van, megszűnjék.” Ígérte Sopron állami eszközökkel való olyan határvárossá való fejlesztését, amelynek feladata elsősorban az Ausztriával lebonyolítandó külkereskedelem lesz.

Bethlen tehát Sopronban is a reálpolitikájának folytatását ígérte és ellenezte a jelszavas és közjogi politikát. Utána Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter a *keresztény demokráciáról* beszélt.

A gyűlés után Bethlen és kísérete a Pannónia Szállóban társasvacsorán vettek részt és csak 16-án reggel 8 óra után értek vissza a fővárosba. (Úgy, hogy a vonatuk Biatorbágnál elgázolt három vasúti pályamunkást, aki közül az egyik meghalt, a másik súlyosan megsebesült és csak a harmadik szenvedett kisebb sérüléseket.)

Május 15-én Gömbös – mint a kormánypárt ügyvezető alelnöke – az ellenzéki újságok és politikusok Egységes Párttól tett nyilatkozatait tendenciózusnak minősítette. Ezek célja az, hogy az „egységes pártba vetett bizalmat aláássák” nyilatkozta a Szózatnak: A 14-ig befutott jelentések alapján a 211 vidéki választókerületből „142 kerületben ma már biztosítva van az abszolút többség” – mondta. 35 kerületben pedig az eséllyel bíró jelöltek az Egységes Párt jelöltjei. Ha nem is hivatalos jelöltek, de legkésőbb a pótválasztásokon az Egységes Párt fog győzedelmeskedni. Ezek szerint – érvelt Gömbös – a 211 vidéki kerületből az egységes pártnak 177 választókerület biztosnak látszik. Az Ernst által vezetett KNEP-nek vidéken 12 kerület megnyerését, a Heinrich Ferenc által vezetett Nemzeti Demokrata Pártnak pedig 2 mandátumát látta biztosítottoknak. Ehhez számolta még a Budapesten és környékén induló Keresztény Egység Táborának a szerinte 8 esedékes mandátumát. Ezért a kormánypárt és a kormányt támogató pártoknak összesen 199 mandátumot jósolt a 243-ból.¹²

VÁLASZTÁSOK ÉS EREDMÉNYEK NYUGAT-DUNÁNTÚLON

1922. május 28-án tartották a választások első fordulóját. Ekkor 141 mandátum sorsáról kellett döntenie a választópolgároknak. E választókerületek döntő többségében a nyílt szavazás volt érvényben. A kormány és az Egységes Párt vezetői úgy

¹² Uo.

gondolták, hogy azok többségében a kormánypárt jelöltjei jutnak mandátumhoz. Az első fordulóban azonban volt néhány választókerület, ahol titkos szavazással dönthettek a választópolgárok. Ilyen volt a soproni választókerület is.

KLEBELSBERG VERESÉGE SOPRONBAN

Sopronnak – mint láttuk – 1920-tól Klebelsberg volt a képviselője. Ő 1920 nyaratól az ún. disszidens képviselőcsoport egyik vezetője volt. Disszidenseknek nevezték azokat a képviselőket, akik a két nagy kormánypártból – az Országos Kisgazda és Földművespártból és a KNEP-ből kiléptek. E képviselők többsége a magyar konzervatív politikai elithez tartozott. Közülük is kiemelkedett gróf Klebelsberg Kuno, aki 1921. decemberétől a második Bethlen kormány belügyminisztere volt. Ő dolgozta ki az ún. Bethlen-Klebelsberg-féle választójogi rendeletet, amely a vidéki Magyarországon újra bevezette a nyílt szavazást.

Sopronban a belügyminiszter mellett még két másik jelölt indult: gr. Andrassy Gyula a legitimisták vezetője és dr. Hebelt Ede egyetemi magántanár, aki az MSZDP jelöltje volt. A választások utáni napon befutó eredmények alapján még a Világ c. lap is úgy vélte, hogy a küzdelem Andrassy és gr. Klebelsberg között fog eldőlni.¹³

30-án azonban a titkos szavazatok összeszámllálása után kiderült, hogy a három jelölt közül a legtöbb szavazatot Hebelt Ede kapott: 4010-et. Andrassy 2942-öt, Klebelsberg pedig csak 2832-öt. Tehát Klebelsberg kibukott és a pótválasztáson Andrassy mérkőzhetett Hebelttel, aki a leadott szavazatok több mint 40 %-át megkapta. Sopronban az volt a vélemény, hogy a pótválasztást Hebelt fogja megnyerni, mert Klebelsberg „szavazóinak egy része, a hivatalos nyomás megszűntével Hebelt mellé fog állni, egy másik része nem fog szavazni, és csupán csak egy kis töredék szavaz majd Andrassyra.”

A soproni választás eredményéről értesülve Gömbös így nyilatkozott: „Sopron viselkedése hálátlanság azzal a kormánnyal szemben, amely Sopront megmentette az Ausztriához való csatolástól. (...) Úgy látszik, zűrzavaros fejek zűrzavaros munkájával és *a forradalom mételtyével állunk szemben.*” Erre a Világ joggal jegyezte meg, hogy a „városi kerületekkel, amelyek titkosan szavaznak, nem lehet úgy elbánni, mint a nyíltan szavazó falusi kerületekkel.”¹⁴ Tehát Bethlen miniszterelnök és pártvezér kampánya sem tudta meggyőzni a soproniakat, hogy a többségük Klebelsbergre szavazzon. A belügyminiszterre veresége kínos volt az Egységes Párt vezetésének. Ennek ellenére gr. Klebelsberg Kuno a június 16-án megalakult harmadik Bethlen kormány vallás- és közoktatási minisztere lett.

¹³ Világ, 1922. V. 30. 1. o.

¹⁴ Uo.: 1922. V. 31. 1. o.

SOPRONBAN AZ MSZDP LEGYŐZTE ANDRÁSSY GYULÁT

Sopronban a pótválasztásokat június 5-én tartották meg. A két szavazás között az Andrássy-párt és az MSZDP között a plakátharc a végletekig kiéleződött. Például Andrássy hívei a munkásnegyedekben kommunista tartalmú röpiratokat terjesztettek, amelyekben azt ígérték a munkásoknak, hogy ha „Hébelt Ede győz, két héten belül meg fog történni Sopronnak Ausztriához való csatolása.” Más fenyegető tartalmú rölapokat is megjelentettek.

Ezekről Hébert így nyilatkozott: Sopron magyar és német polgársága „megvetéssel fordul el ezektől a kortesfogásoktól.” Nevetséges az osztályellentétek hangsúlyozása is, – mondta – mert az „internálótáborok feloszlata és a kivételes hatalomról szóló törvény megszüntetése, valamint a törvénytelen alapon összeülő nemzetgyűlés feloszlata” demokratikus követelések. A legközelebbi célunk az általános titkos választójog, pedig olyan cél, melyet „minden más európai államban a progresszív polgárság valósított meg.” Hébert meghatva beszélt a hívei ragaszkodásáról: ők pedig még a párthelyiségbe is alig merészkedtek, mert tudták, hogy jelöltjük még mindig rendőri felügyelet alatt áll.

Az első forduló után Klebelsberg szavazói és a három kormánypárti helyi lap zavarban voltak és passzív módon viselkedtek. Ugyanis Klebelsberg utasítása nem adott útmutatást. Azt írta választóinak, hogy szavazzanak lelkiismeretük szerint. A soproni Egységes Párt vezetősége azonban a választások előtti napokban felajánlotta Andrássynak a támogatásukat. Ennek feltételül szabták, hogy Andrássy megválasztása esetén a soproni mandátumáról lemond és a harmadik választások esetén átengedi helyét és szavazóit Klebelsbergnek.

Andrássyék ezt az ajánlatot visszautasították. Ennek ellenére június 5-én olyan szövegű plakátok jelentek meg, amelyet a két párt helyi elnökei írtak alá és felszólították Sopron polgárait, hogy fogjanak össze a szociáldemokraták ellen. Ez azt jelentette, hogy az addig Klebelsbergre szavazókat felszólítják: a második fordulóban szavazzanak Andrássyra.¹⁵

Így nagyon szoros lett a választások eredménye. Meglepetésre azonban e paktum ellenére a szociáldemokrata Hébelt Ede legyőzte Andrássy Gyulát. Összesen 10504 szavazatot adtak le: ebből Andrássy kapott 4912, Hébelt pedig 5080-at. Tehát az MSZDP jelöltje 168 szavazattöbbséggel Sopron nemzetgyűlési képviselője lett. Érvénytelenítették 511 szavazatot.¹⁶

A *Világ* szerint Andrássy csak 4910, Hébelt viszont 5081 szavazatot kapott, aki így 171 szavazattal győzte le Andrássyt. Az első választási fordulóhoz képest ez azt is jelentette, hogy Hébelt Ede mintegy ezer szavazattal kapott többet, mint akkor. E szavazókat valószínű, hogy a korábban Klebelsbergre szavazókból csábította el.

¹⁵ Az Újság, 1922. VI. 7. 3. o.

¹⁶ Szózat, 1922. VI. 8. 3. o.

Azok kétharmada azonban Andrássyra szavazott, aki még így is alulmaradt ebben a küzdelemben. Annak ellenére, hogy a Sopronban megjelenő négy újság közül három kormánypárti, egy pedig Andrassy-párti volt. Ezek az újságok az egész választási kampányban egyetlen sornyi helyet sem adtak Hébelt közleményeinek, aki egyébként az egész időszak alatt rendőri felügyelet alatt állt és a programbeszédét sem tarthatta meg.¹⁷

Ez a választási eredmény a fővárosban a jobboldali és legitimista körökben nagy megütközést keltett. A *Szózatban* ezt így interpretálták: „Sopronban éppen úgy, mint a legtöbb városban a választók összeírását nem végezték gondosan, a választói jogosultságot nem ellenőrizték és ennek folytán ezrivel jutottak be a választói névjegyzékbe olyanok, akik a rendelet értelmében választói jogosultsággal nem bírnának, akik a szociáldemokraták szavazatait szaporították.”

Wolff Károly pedig, aki a fővárosi Keresztény Egység Táborának vezetője volt, így reagált az MSZDP soproni győzelmére: „ha nem fogunk össze keresztény polgárok, akkor elvesztünk. Most nem meddő közjogi kérdések eldöntéséről, hanem világnézetek harcáról van szó. Nem arról van szó, hogy éljen-e Ottó. *Előbb dőljön el a nagy harc: Krisztus győz-e, vagy az Antikrisztus.*”¹⁸

A SZOMBATHELYI VÁLASZTÁSI KÜZDELEM ÉS EREDMÉNYEI

Szombathelyen a választások második fordulóján, június 1-én tartották meg a választásokat. Mint korábban láttuk e városban a KNEP és az Egységes Párt közös jelöltje Hegyeshalmi Lajos kereskedelmi miniszter indult. Fő ellenfele gr. Cziráky volt, aki pártonkívüli, de legitimista jelölt volt. Az MSZDP jelöltje Saly Endre volt.

A Világ június 2-i száma a címlapján kiemelte, hogy Hegyeshalmi Lajos kereskedelemügyi miniszter „elvesztette a szombathelyi és a győri választókerületet.” E cikkből persze kiderült, hogy tulajdonképpen mindkét helyen pótválasztásokon fog eldőlni a mandátumok sorsa. Ugyanis Szombathelyen nagy többséggel győzött ugyan gr. Cziráky József pártonkívüli programmal, 4575 szavazattal. Hegyeshalmi 2514 szavazattal a második lett, míg Saly Endre szociáldemokrata jelölt pedig 2357 szavazattal a harmadik. Ezért az első két jelölt között majd csak pótválasztáson dőlhet el a mandátum sorsa! A győri első kerületben pedig a titkos választások miatt még nem számolták össze a szavazatokat, így a Világ csak feltételezte a Hegyeshalmi bukását.¹⁹

A Hubai-féle választási atlasz szerint Szombathelyen volt 13462 választásra jogosult. Ebből érvényesen szavazott 9235 fő. Ez a választásra jogsultak 68,60 százaléka. Ebből gr. Cziráky Józsefre 4333-an szavaztak, vagyis a szavazók 46,93 százaléka.

¹⁷ Világ, 1922. VI. 8. 1. o.

¹⁸ Szózat, 1922. VI. 8. 4. o.

¹⁹ Világ, 1922. VI. 2. 2. o.

Hegyeshalmira 2512-en szavazta, tehát a szavazók 27,20 százaléka. Salyra 2390-en szavaztak, vagyis a szavazók 25,88 százaléka.²⁰

A szombathelyi legitimisták elleni küzdelemhez a kormány és az Egységes Párt az MSZDP országos és helyi vezetőit is megpróbálta megnyerni. Erre jó példa a szombathelyi pótválasztás ügye, ahol, – mint láttuk – gr. Cziráky és Hegyeshalmy Lajos küzdöttek egymással. A kormány a szombathelyi szociáldemokrata vezetők Hegyeshalmy támogatására való megnyerése és a pótválasztok levezénylése érdekében Magyary Lajos belügyminiszterei miniszteri osztályos tanácsost küldte a városba. Közte és a Miniszterelnökség egyik vezető munkatársa között június 8-án távirógépen folytatott beszélgetésből kiderült, hogy a helyi MSZDP vezetőkkel folytatott tárgyalása azért nem volt sikeres, mert „ők Budapestről olyan utasítást kaptak, hogy ők egyik párthoz sem csatlakozhatnak.” Magyary azt is jelezte, hogy a főispán, a polgármester, a vármegyei ügyész és az ő véleménye szerint is a helyi szociáldemokraták szavazataikkal Czirákyt fogják támogatni.

A miniszterelnökségtől azt a választ kapta, hogy „*Peyer éppen itt volt nálunk, vele a dolgot a miniszterelnök úr megbeszélte, és eszerint az ottani helyi szervezetek az itteni központtól azt az utasítást kapták, hogy a helyi viszonyok mérlegelésével vagy semlegességet tanúsítsanak, vagy Hegyeshalmyt támogassák.*” Magyary szerint a szombathelyi szociáldemokrata szavazók semlegessége esetén „eredményt semmi körülmények között” elérni nem fognak. Egyúttal kérte, hogy a miniszterelnökségről járjanak közben a belügyminisztériumnál, hogy a „Szombathelyre szánt 150, a Vasvárra kért 100 és a Celldömölkre kért 30 csendőr haladéktalanul” útba indítsák.

Hegyeshalmy kereskedelmi miniszter hozzájárulásával június 9-én Magyary a szombathelyi szociáldemokrata párt két vezetőjével (Varga István elnök és Szamedli Károly vezetőségi taggal) a következőkben állapodott meg: „amennyiben a tárgyalások alkalmával több ízben említett 20–24 vasúti műhelymunkás régi állapotába visszahelyeztetik, úgy a szóban forgó munkások aláírásával plakátok és egyéb nyomtatványok útján az egész szervezett munkásság támogatását fogják kérni Hegyeshalmy jelölt számára.” Ez alapján, ha Hegyeshalmyt a kerület képviselőjévé választják, akkor a „Potyondi közjegyzőnél letétbe helyezendő 2,700.000 korona a párt elnöksége által felvehetővé válik, mely összeg munkáskulturális célokra fordíttatik.” 300.000 korona pedig e megállapodás végleges megkötésekor a „felmerülő költségek fedezésére” az elnökségnek kifizetik.

Magyary azt is jelentette, hogy a vasvári járás csendőrparancsnokát, aki nem lépett fel keményen a legitimista agitációval szemben és választási elnökök közül azokat, akik addig nem viselkedtek kifogástalanul, kicseréltette. *A csendőrség pedig 10-től az utcán lesz és remélte „jó hatást fog kelteni.*” Magyary újabb 1.000.000 korona kiutalását is kérte a kampányhoz. 10-én Magyary jelentette a miniszterelnökségre, hogy miután a szombathelyi MSZDP vezetőinek átadta a MÁV vezetőinek értesítését,

²⁰ Hubai im.: 44. o.

hogy a korábban elbocsátott munkásokat visszaveszik és az esedékessé vált összeget is „lefizette” azok még azt kérték, hogy a kormány a most visszavett munkások elbocsátásuk óta elveszített illetményét is fizesse ki. Erre azonban már sem a miniszterelnök, sem a kereskedelmi miniszter nem volt hajlandó. Ezért Magyary azt válaszolta, hogy így a szombathelyi szociáldemokrata munkások támogatását nem fogja tudni biztosítani Hegyeshalmi számára.²¹ Ez a történet is jól mutatja, hogy a kormány és annak vezetői milyen módszerekkel és mértékben voltak képesek beavatkozni a választásokba. Majd meglátjuk, hogy sikerrel jártak-e?

A második pótválasztáson a 17 nyíltan szavazó választókerületből 8 ellenzéki képviselőt választottak meg. Szombathelyen, – a kormány és az Egységes Párt minden próbálkozása ellenére – gr. Cziráky József pártonkívüli legitimista győzött 5661 szavazattal. Hegyeshalmi Lajos (Ernszt-Huszár-párt) 3955 szavazatával szemben. Ezt az eredményt a *Szózat* úgy kommentálta, hogy a gróf a „szociáldemokraták támogatásával győzött” a kereskedelmi miniszterrel szemben. Ezzel, – mit írta – ismét bebizonyosodott az a „titkos és a közvélemény előtt gondosan eltakart összeköttetés, mely a választások alatt az aulikus és magát kereszténynek nevező Andrássy-párt és a nemzetközi szociáldemokraták között fennállott.”²² Holott láttuk, hogy a kormánypárt próbálta megvenni a szociáldemokraták szavazatait.

Egyébként a választási adatok részletesebb elemzése sem bizonyítja a *Szózat* állítását. A Hubai-féle választási atlasz szerint a szombathelyi választókerületben 13462 választásra jogosult volt. Ebből csak 9616-an mentek el szavazni, tehát a jogosultak csupán 71,43 százaléka. Ez az egyik olyan választókerület, ahol a pótszavazáson a legkevesebben vettek részt. Ezért mi azt feltételezzük, hogy a szociáldemokrata szavazók többsége nem ment el szavazni. A jobboldali szavazópolgárok pedig a legitimista-szabad királyválasztó ellentétek miatt megosztottak voltak, de a szombathelyiek többsége legitimista volt. Így gr. Cziráky 5661 szavazatot kapott, ami a szavazatok 58,87 százaléka volt. Hegyeshalmi pedig – minden kormánypárti támogatás ellenére – csak 3955 szavazatot kapott, tehát a szavazatok 41,13 százalékát.²³ Tehát Bethlen szombathelyi kampánya nem érte el célját. Hegyeshalmi kereskedelmi minisztere megbukott a választási küzdelemben.

CELDÖMÖLKI VÁLASZTÁSOK

Mint Bethlen nyugat-dunántúli kampánykörútján láttuk a celdömölki választókerületben Gyömörey György volt az Egységes Párt jelöltje. Bethlen az ő kampányát segítette. Ellenfelei voltak: gr. Cziráky József legitimista és Mohácsi Lajos ellenzéki 48-as

²¹ A fasiszta rendszer kiépítése és a népnyomor Magyarországon 1921–1924. Bp. 1956. 287–288. és 294–297. o.

²² *Szózat*, 1922. VI. 13. 2. o.

²³ Hubai.: 47. o.

kisgazdapárti. Ezzel az érdekes választási küzdelemmel az országos sajtó nem foglalkozott. Ezért csak a választási eredményeket tudjuk ismertetni.

A Hubai-féle választási atlasz szerint Gyömöreyn nem segített Bethlen celdömölki kampánybeszéde, mert az első választáson kiesett. A június 1-jén megtartott választáson a választókerület 18321 választásra jogosult polgára közül 12886-an szavazak érvényesen. Ez a szavazópolgárok 70,33 százaléka volt. Ebből Gyömöreire csak 3042-en szavaztak, tehát a szavazóknak csak 23,61 százaléka. Czirákyra, az Andrássy-Friedrich-párt jelöltjére 5946-an szavaztak, a szavazók 46,14 százaléka. Mohácsira 3898-an, tehát a szavazók 30,25 százaléka. Ez azt jelentette, hogy a pótválasztáson Cziráky ellenfele Mohácsi lett.²⁴

A június 11-én megtartott pótválasztáson mindkét fél növelni tudta a rá szavazók számát. Ekkor 14383-an szavaztak érvényesen, a szavazók 78,51 százaléka. Tehát többen szavaztak, mint az első fordulóban. Cziráky 8283 szavazatot kapott, tehát a szavazatok 57,59 százalékát. 6100-an szavaztak Mohácsira, a szavazók 42,41 százaléka. Ez – a választókerület vallási összetétele, a katolikus túlsúly miatt – Mohácsi jó eredményének mondható.²⁵

Éppen ezért javasoljuk, hogy a helytörténészek tárják fel az e választókerületben lezajlott 1920 és 1922-es választási küzdelmeket.

A KŐSZEGI VÁLASZTÁSOK EREDMÉNYEI

Mint láttuk Bethlen nyugat-dunántúli választási kampánykörútjának egyik állomása Kőszeg volt, hol Rakovszky Iván megválasztását szorgalmazta. A miniszterelnöknek az a törekvése sem érte el a célját. Ugyanis a június 1-én megtartott választáson Lingauer Albin legitimista politikus győzött. Ő az Andrássy-Friedrich-párt jelöltjeként indult. A kőszegi választókerületben 8555 választópolgárt írtak össze. Ebből 6812-en szavaztak érvényesen. Ez a szavazók 79,63 százaléka volt. Ebből Rakovszkyra csak 2160-an adták a voksukat, tehát a szavazóknak csak a 31,71 százaléka. Lingauer Albinra pedig 4652-en, tehát a szavazók 68,29 százaléka.²⁶ Ennek ellenére Bethlen június 16-án Rakovszkyt kérte fel a harmadik Bethlen kormány belügy-miniszterének.

A VASVÁRI EREDMÉNYEK

Mint láttuk Bethlen a május közepén tett nyugat-dunántúli választási körútján Rum községben is kampányolt, hogy segítse Vass József vallás és közoktatási miniszter parlamentbe kerülését. Neki nem volt könnyű, mert volt párttársa, Haller István,

²⁴ Uo. 44. o.

²⁵ Uo. 47. o. Megjegyezzük, hogy itt Mohácsi eredménye, – aki a 48-as ellenzéki kisgazdapárt egyik vezetője volt – a KNEP eredményének van feltüntetve.

²⁶ Uo. 44. o.

most az ellenzéki keresztényszocialistaként állt vele szemben. És még két másik pártonkívüli jelölt is volt a választókerületben.

A június 1-jén megtartott választásokon a következő eredmények születtek: A vasvári választókerületben volt 12880 választásra jogosult. Ebből 9171-en szavaztak érvényesen. Ez a választópolgárok 71,20 százaléka volt. Közülük 3284-en szavaztak Vassra, ez a szavazók 35,81 százaléka volt. Hallerra 2753-an szavaztak, tehát a szavazók 30,02 százaléka. Az egyik pártonkívüli jelöltre 1636-an szavaztak, tehát a választók 17,84 százaléka. A másik keresztény ellenzéki helyi jelöltre pedig 1498-an szavaztak, tehát a választók 16,33 százaléka.²⁷ Így féltő volt, hogy a pótválasztáson ez utóbbi keresztény ellenzéki szavazók többsége Hallert fogja támogatni.

A pótválasztásig eltelt időt Haller jobban kihasználta mint Vass: Haller mint ellenzéki politikus és keresztényszocialista a földreform radikálisabb és demokratikusabb végrehajtását ígérte. Gépkocsival újra bejárta a választókerületet. Még a pótválasztások előtti napokban is kampányolt. Ezt a választási törvényvényre hivatkozva a helyi közigazgatás betiltotta, Hallert pedig egy napra őrizetbe vette. Mivel május 28-án Hallert Cegléden már parlamenti képviselőnek választották, ezért a mentelmi jogára való tekintettel egy nap múlva szabadon engedték.²⁸

A június 11-én megtartott második pótválasztáson vasvári választókerületben Haller István (Haller-párti) 628 szótöbbséggel legyőzte Vass József vallás- és oktatási minisztert, aki az Ernst vezette kormányt támogató KNEP egyik vezetője volt. E választókerületben a Hubai-féle választási atlasz szerint 12880 választásra jogosult volt. Ebből 9565-en szavaztak, a jogosultak 74,26 százaléka. Tehát a második fordulón többen vettek részt, mint az elsőn. Ebből Vass József 4056-an, tehát a választók 42,40 százaléka. Hallerra pedig 5509-en, tehát a választók 57,60 százaléka.²⁹

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy Bethlen Nyugat-dunántúli kampánykörútja tehát nem érte el célját. Nem tudta megváltoztatni az ottani politikai erőviszonyokat. A legitimista klérus döntően befolyásolta a zömmel katolikus és mélyen vallásos emberek döntő többségét. A helyi sajtóorgánumok többsége is a legitimisták kezében voltak. A földbirtokosok többsége is királypárti volt. Ezért a nyugat-dunántúli választókerületek többségében legitimista jelöltet választottak parlamenti képviselőnek. E téma kutatását nem tartjuk lezártnak. E téma alaposabb feltárása érdekében további helytörténeti kutatásokra van szükség. Ez a feladat már a fiatalabb kutatókra vár.

²⁷ Uo. 45. o.

²⁸ Szózat, 1922. VI. 12. 3. o.

²⁹ Hubai, im.: 47.o. Megjegyezzük, hogy itt a Haller István választási eredménye – hibásan – az MSZDP eredményének van feltüntetve.

The Campaign Trail of István Bethlen in Western Transdanubia
in 1922 and its Results

Hungarian literature considers the elections of the national assembly between May and June 1922 one of the most important starting points of the Bethlen consolidation. The reason for this is that at this time Nagyatádi's Smallholders' Party (Nagyatádi-féle Kisgazdapárt) merged with the National Centre Party to form the Unity Party (Egységes Párt), which gained 143 seats out of the total 245 in the parliament. How was it possible? This study sets out to investigate this question. More specifically, only one part of the above mentioned campaign, since hereby it is attempted to closely examine only the Western Transdanubian campaign trail of Bethlen out of his altogether 6 elections campaign trails. The Prime Minister targeted this region because legitimists had their most powerful mass support by, most of all, the Catholic clergy and the masses. However, three ministers of his government went for constituencies here as well: Count Kuno Klebelsberg, Minister of Internal Affairs, in Sopron, whose opponents were Count Gyula Andrássy, one of leaders of the legitimists, and dr. Ede Hebel, law-school professor, who was the nominee of the Hungarian Social Democratic Party (MSZDP). Lajos Hegyeshalmi, Minister of Trade, also went for the constituency in Szombathely, whose opponent was the legitimist Count György Cziráky. In the borough of Vasvár, József Vass, Minister of Religion and Education competed with István Haller, the Christian socialist nominee for the constituency. Thus, the study examines the campaign speeches and promises of Bethlen which were sophisticated and of high standard, and which remained realistic all throughout the campaign, as they promised economic, social and political consolidation. Nevertheless, the speeches could not alter the oppositional standpoint of the legitimist majority. Klebelsberg had already failed in the first election round, while the second one was won by the social democrat Hebel. Lajos Hegyeshalmi was beaten in the second round by Cziráky. The same was done to József Vass by István Haller. Accordingly, the study addresses these questions in detail.